

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri

Respublikamızın müstəqil dövlət kimi beynəlxalq aləmə qovuşması və öz xarici siyasət prioritetlərini özünün təyin etməsi mədəniyyət sahəsində beynəlxalq münasibətlərin yeni formada qurulmasına birbaşa təsir göstərdi.

Bu siyasətin əsas məqsədləri xarici ölkələrlə, eyni zamanda Qərbi Avropanın qabaqcıl, inkişaf etmiş ölkə və xalqları ilə qarşılıqlı anlaşma və qarşılıqlı inam münasibətlərini möhkəmləndirməkdən, onlarla bərabər hüquqlu və qarşılıqlı faydalı olan tərəfdaşlığı inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Bu kontekstdən çıxış edərək Qərbi Avropa çərçivəsində Azərbaycanın Fransa ilə mədəni əlaqələrinin inkişaf etdirilməsinin çox böyük tarixi-mədəni əhəmiyyəti vardır.

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin tarixi təşəkkülündə ədəbi əlaqələrin formalaşması mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bu sahədə mədəni əlaqələrin formalaşmasına təkan verən əsas aspekt, ilk növbədə, fransızların Şərqi mədəniyyətinin qabaqcıl daşıyıcıları kimi Azərbaycanlı sənətkarların-şair və filosofların ədəbi-fəlsəfi irsi ilə maraqlanmaq, onları mənimsəmək, tədqiq etməkdən ibarət olmuşdur. Fransızların Azərbaycan ədəbiyyatına marağının başqa bir səbəbi də vardır.

Tarixi faktlardan göründüyü kimi, Azərbaycanla

Azərbaycan XXI əsrə Avropa ailəsinə qədəm qoymuşdur. Mədəniyyətimizin üfüqlərini bu geniş məkana qədər yaymaq, onu tanımaq, qarşılıqlı bəhrələnmək və zənginləşmək üçün dövlət və cəmiyyətimiz qarşısında mühüm vəzifələr durur. Tarixboyu mütərəqqi, dünyəvi dəyərlərə açıq olan Azərbaycan bugünkü qarşılıqlı əməkdaşlığın perspektivlərinə böyük nikbinliklə yanaşır, inteqrasiyaya rəğbətlə yanaşır.

Fransa arasındakı ədəbi əlaqələrin, xüsusilə, orta əsrlərin sonları, yeni tarixi dövrdə daha dinamik inkişafı mövcud olmuşdur. Bunu da qeyd etməklə mütləq vacibdir ki, XIX əsrin 30-cu illərində iki ölkə arasındakı ədəbi əlaqələr birtərəfli xətt üzrə irəliləyirdi.

Bu marağ, xüsusilə, XIX-XX əsrlərdə daha intensiv xarakter kəsb edirdi. A. Düma ilə yanaşı, Jül Löklerk, Düşes dö Rohan, M. Eşvaldi, A. Fraküni, D. Monperenin adlarını çəkmək kifayətdir. Bu fransız səyyahlar Azərbaycanla bağlı səyahətlərini öz memuarlarında əks etdirərək fransız oxucularının diqqətinə çatdırmışlar.

XIX əsrin üçüncü onilliyindən başlayaraq Azərbaycan yazıçı və şairləri də əsərlərində məsafə baxımından çox uzaqda yerləşən Fransa ilə maraqlanmağa, bu ölkə və fransızlar barədə yazmağa başladılar. İki xalq-Azərbaycan və fransızların ədəbi əlaqələri getdikcə qarşılıqlı səciyyə kəsb edirdi. İsmayıl bəy Qutqasınlı, M.F. Axundov, A. Səhhət yaradıcılıqları bu baxımdan diqqəti cəlb etdi. İsmayıl bəy Qutqasınlının ədəbi yaradıcılığına, məhz fransızca yazdığı "Rəşid bəy və Səadət xanım" pyesi, M.F. Axundovun məşhur "Müsyö Jordan" komediyası, Abbas Səhhətin fransızcadan tərcümələri Azərbaycan-Fransa ədəbi əlaqələrinin inkişafını təmin edən tarixi faktlar idi.

XIX əsrin II yarısına doğru Azərbaycan-Fransa ədəbi-mədəni əlaqələrinin inkişafında məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Dümanın Qafqaza səyahəti zamanı Azər-

baycana da gəlməsi, buranın mənzərəsi, eyni zamanda mədəniyyəti, elitası ilə yaxından tanışlığı mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdi. Bu gəlişin ən böyük tarixi əhəmiyyəti görkəmli ədibin Azərbaycanla bağlı xatirələrinin 1861-ci ildə çap etdiriyi "Qafqaz səfəri" adlı əsər oldu. İki xalqın bir-birini daha yaxından tanımasında həmin əsərin tarixi-mədəni əhəmiyyəti çox böyükdür.

İnqilablar beşiyi olan Fransaya XX əsrdə marağ durmadan artmaqda idi. Demokratik ideyaların qarçları hesab edilən maarifpərvərlər Azərbaycan ziyalıları tərəfindən mənəvi şəkildə dəstəklənirdi. Azərbaycan gənclərinin apancı dəstəsi oxumaq, maariflənmək üçün həmin ölkəyə gətməyə böyük həvəs göstərməyə başladılar. Gələcəyin görkəmli Azərbaycan ziyalıları Əhməd bəy Ağayev (Ağaoğlu), Ədilxan Ziyadxanov, Məhəmməd ağa Şahatxılı və başqalarının adlarını çəkmək olar. Bu Azərbaycanlı gənclər Fransada təhsil almaqla öz işlərini bitmiş hesab etmir, eyni zamanda bu qabaqcıl Avropa ölkəsinin öndə gedən ziyalıları ilə mədəni əməkdaşlıq edir, Azərbaycanın dünyaya inteqrasiyası naminə fəallıq göstərirdilər. Məsələn, M. Şahatxılının fransız şərəfünası Lüsien Buva ilə əməkdaşlığı bu baxımdan diqqətəlayiq bir hadisə idi.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan-Fransa ədəbi əlaqələrinin təzahür edən mühüm xüsusiyyətlərindən ən vaciblişi Azərbaycanlı sənətkarların zəngin ənənələrə malik fransız ədəbiyyatından, folklorundan iqtibas edilməsinin müşahidə edilməsi faktıdır. Belə ki, görkəmli Azərbaycan dramaturqu Nəcəf bəy Vəzirov məşhur dramaturq Molyerin "Xəsis" komediyasını iqtibas edərək "Ağa Kərimxan Ərdəbili" və fransız folkloru olan "Vəkil Patelen" təbdi edərək isə, "Dələduz" pyeslərini yazmışdı.

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin inkişafına təkan verən hadisələrdən biri də 1918-1920-ci ilin aprelinədək Azərbaycanda Demokratik Cümhuriyyətin bərqərarı tarixi faktı oldu. Düzdür, çox qısa bir zaman kəsiyində fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, bu illər ərzində Versal sülh konfransında (1919-1920) iştirak etmək üçün Əlimərdan bəy Topçubaşovun rəhbərliyi altında bir qrup Azərbaycanlı ölkəmizi təmsil etmək kimi müqəddəs bir missiyanı həyata keçirmiş, demokratik Azərbaycanın tanınmasında fədakarlıq, əzmkarlıq nümayiş etdirmişlər.

Demokratik Cümhuriyyətin mədəni əlaqələr kontekstində həyata keçirdiyi ən mühüm hadisə isə, ölkəni yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə təmin etmək məqsədilə 78 gəncin Fransaya təhsil almağa göndərilməsi faktı idi. Bu tələbələrindən bir çoxu məşhur Sorbon universitetinin tələbəsi olmuşdur. Belələrindən Ağa Qasımlı, Mustafa Vəkilov və digərlərinin adlarını çəkmək olar.

Demokratik Cümhuriyyətin iflasa uğraması və Azərbaycanın sovet rejiminin qurulması ilə başlanmayan bir çox ziyalı vətənpərvərlərin Fransaya mühacirət etməsi bu ölkə ilə mədəni yaxınlaşmanın təminində mühüm rol oynamış

və müasir mədəni həyatda özünü təzahür etdirməkdədir.

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri tarixində 1920-ci ilin aprelinə başlayaraq 1991-ci ilin noyabrınadək davam edən sovet dövrünün özünəməxsus yeri vardır. Bu tarixi mərhələdə Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin SSRİ-Fransa müstəvisində çərçivəsində reallaşmasına baxmayaraq, ilk dəfə olaraq əməkdaşlığın mədəniyyətin bütün istiqamətləri üzrə məqsəduyğun şəkildə həyata keçirilməsi mümkün oldu.

Əks ideoloji cəhətlərə bölünməsindən irəli gələrək sovet dövləti Fransa ilə mədəni əlaqələrin qurulmasına çox ehtiyatla yanaşırdı. Mədəni əlaqələrin dostluq zəminində gerçəkləşdirilməsi mövcud tarixi mərhələnin başlıca prioritetinə çevrilmişdir.

Bu məqsədlə dostluq həftələri, mədəniyyət həftəlik və dekadalrının keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb etdi. İstər Fransada, istərsə də Bakıda keçirilən bu mədəniyyət tədbirlərində hər iki-Azərbaycan və Fransa xalqlarının ziyalıları, sənətkarları, ictimai və elm xadimləri yaxından iştirak edir, yaradıcılıq mübadilələri aparır, bir-birlərinin mədəniyyət və incəsənətlərinə yaxından bələd olurdular.

Bu, xüsusilə, XX əsrin 50-70-ci illərində daha geniş şəkildə vüsət tapmışdı. Artıq 1950-ci illərdən başlayaraq musiqi, rəqs, teatr istiqamətləri üzrə qarşılıqlı qastrollar, 1960-cı illərdə təsviri sənət sahəsi üzrə yaradıcılıq exmamiyyətləri Azərbaycan-Fransa mədəni əməkdaşlığının zəruri tələbatlarına çevrildi. İki xalq arasında mədəni əlaqələrin əhatə dairəsinin genişlənməsində 1973-cü ildə Bakıda, 1974-cü ildə isə, Fransada təşkil olunmuş mədəniyyət günlərinin çox böyük tarixi-mədəni əhəmiyyəti olmuşdur. Bu mədəniyyət bayramlarında, xüsusilə, fransızlar hələ vaxtilə sələflərinin onlara məlumat verdiklərinin Azərbaycan haqqında həqiqətlərin canlı şahidinə çevrilirdilər. Fransızlar Azərbaycan incəsənət xadimlərinin sənətkarlığına heyran qalırlar, onlarla yaradıcılıq mübadilələri aparırdılar.

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin sovet dövrünün digər bir mühüm xüsusiyyəti, bu əlaqələrin ikitərəfli xarakteri ilə yanaşı, çoxtərəfli istiqamət üzrə də adlandırılması faktı idi. Belə ki, YUNESKO kimi mühüm bir beynəlxalq təşkilatın Parisdə yerləşməsi SSRİ çərçivəsində də olsa, Azərbaycan-YUNESKO əlaqələrinin yaranmasında mühüm bir hadisə idi. Bu əlaqələr bilavasitə Fransa və onun xalqı, mədəniyyəti ilə əlaqəli surətdə davam etdirilirdi.

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin sovet dövrü öz məzmunu və əhatə dairəsinə görə əvvəlcədən fərqlənəndir, lakin bu sahədə çatışmazlıqlar mövcud idi. Ən mühüm çatışmazlıq mədəni əməkdaşlığın ciddi partiyə nəzarəti, senzura çərçivəsində aparılması, Azərbaycan tərəfindən əməkdaşlığın keyfiyyətə inkişafı məqsə-

dilə təşəbbüskarlığın minimuma endirilməsi kimi mənfəi halların mövcudluğu idi. Sovet çağında Azərbaycanın SSRI-nin tərkibində həmin beynəlxalq təşkilatda təmsil olunması maneələrlə üzləşsə də, Azərbaycan öz mədəniyyətini bu ölkədə təbliğ etmək üçün mövcud imkanlardan istifadə edirdi.

Məsələn, 1981-ci ildə Parisdə həmin beynəlxalq təşkilatın mənzil qərarğahında "Azərbaycan xalqaları", 1985-ci ildə "Azərbaycan əlyazmaları" sərgilərinin təşkili, 1984-cü ildə yenə də qərarğahın nəzdində Azərbaycan Dövlət Rəqs ansamblının konserti fransızlar tərəfindən böyük marağa səbəb oldu. Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrin 60-80-ci illərində Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri təsviri sənət, kino, ədəbiyyat, teatr, xoreografiya sahələrində də əhatə olunurdu. Artıq Azərbaycanın incəsənət xadimlərinin istedad və bacarığı, əsərləri haqqında fransızlar kifayət qədər məlumatlı idilər.

Bu illərdə Azərbaycan-YUNESKO xəttilə bir sıra mədəni tədbirlər həyata keçirilmişdir ki, bunlar Fransa ilə mədəni əməkdaşlığın inkişaf dinamikasına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Azərbaycan poeziyası və musiqi sənətinin görkəmli şəxsiyyətlərindən olan İ. Nəsimi və Ü. Hacıbəyovun yubileyləri digər xarici ölkələrlə yanaşı, Fransada da təntənəli şəkildə qeyd edilmişdir. 1983-cü ildə Azərbaycan hökuməti görkəmli sənətkar-xalqçı rəssam Lətif Kərimovun üzərində memar Cəməli Naxçıvaninin təsviri olan xalçanı Bakıya gətirmiş, YUNESKO-nun o zamanlı baş direktoru Amadu Mahtar Boya həmin təşkilatda hədiyyə kimi təqdim etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, sovet mərhələsində Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin inkişafında xüsusi yer tutan YUNESKO ilə əməkdaşlıq Moskvanın xüsusi nəzarəti, göstərişləri əsasında həyata keçirilməsinə baxmayaraq, əslində, bu, həm də Azərbaycanın Fransa ilə çoxtərəfli mədəni əməkdaşlığın başlanmasında tarixi bir hadisə idi. Bu əməkdaşlıq sonrakı, yəni demokratiyanın bərpasından-1991-ci illərdən sonra yüksələn xəttlə inkişaf etməyə başladı.

1991-ci ilin noyabrından yenidən müstəqilliyə qovuşmuş və suveren bir dövlət kimi mövcud olmuş Azərbaycan Fransa ilə də mədəni əlaqələrinin davam etdirilməsinə yeni tələblər çərçivəsindən yanaşdı. Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkələrdən biri kimi Fransa bu ölkə ilə hər sahədə, eləcə də mədəni əlaqələr istiqamətində də əməkdaşlığa hazır olduğunu bildirmiş və hər iki ölkədə səfirliklər yaradılmışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin müxtəlif illərdəki Fransa səfərləri, yaxud bu ölkənin rəsmi nümayəndələri ilə görüşlərində qabarıq şəkildə ifadə etdiyi əsas fikirlərdən biri də, böyük və zəngin tarixi olan bu mədəni əlaqələrin yeni tarixi şəraitdə inkişaf etdirilməsi və məhsuldar əməkdaşlıq səviyyəsinə çatdırılmasından ibarət idi. Hər iki ölkənin rəsmi dairələrinin marağından irəli gələrək bu sahədə Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri tarixində əvvəlki dövrdən fərqli olaraq keyfiyyətcə yeni bir mərhələ yarandı.

Bu tarixi mərhələdə mədəni əməkdaşlıq üçün vacib və məqsəduyğun hesab edilən cəmiyyətin mövcud strukturları bu mühüm hadisəyə cəlb olundu. Əvvəla, demək olar ki, ilk dəfə Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin tənzimlənməsinə yönəldilmiş hüquqi baza yaradıldı: mədəniyyətin müxtəlif sahələri üzrə ikitərəfli, YUNESKO xəttilə Fransa ilə çoxtərəfli əməkdaşlığın mühüm sənədləri qəbul edildi. Mədəni əlaqələrin imzalanmış sənədlərə əsasən qurulması, demək olar ki, Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri tarixində dünyəvi hadisədir.

● Rəvanə XUDAMOVA,
ADMİU-nun Kulturologiya
fakültəsinin magistri

Ə d ə b i y a t

1. Ə. Əliyev. Fransa və fransızlar. Bakı: "Elm və təhsil", 2010.
2. Ə. Əliyev. Elmin Eynfel qülləsi. Bakı: "Ağrıdağ", 1999.
3. Qocayev N. Fransızlar yurdum haqqında. Bakı: "Yazıçı", 1990.
4. Zeynalov Ə. Volter və Şorq. Bakı: "Azərənər", 1997.
5. İsmayılov R. Azərbaycan-fransız ədəbi əlaqələri, Bakı: "Yazıçı", 1985.

Summary

In this article is written about the history and development of cultural ties of Azerbaijan and France. Azerbaijan and France has close relationship. This two countries, Azerbaijan and France, which maintain friendship ties, possess extensive potential to expand their cultural relations and it plays a very important role in the development of relations. This relationship and successful development of political, economic, cultural ties between the two countries will deepen in future.

Təqdim etdi: ADMİU-nun kulturologiya fakültəsi

Elmi rəhbər: fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ə. Tağıyev